

SIIRI JA MINÄ

Lesboelämän kirjoittaminen ja lukeminen muistitiedossa

Riikka Taavetti

JOHDANTO

”Täältä on hyvä tähystä tanssilattialle”

Kirjoittaessani tutkimusartikkeliä, joka käsitteli seksuaalisuutta nuoruuden muistoissa, käytössäni oli 275 nuoruutta muistelevan kirjoituksen kokoelma. Oletin löytäväni lukuisia kirjoituksia, jotka käsitelisivät homoseksuaalisuutta tai muuta kuritonta, queeria, seksuaalisuutta. Näin ei kuitenkaan käynyt. *Oi nuoruus!* -keruun aikuisille kirjoittajille suunnatun *Nuoruus eilen* -sarjan kirjoitusten joukosta löytyi kuitenkin yksi teksti, joka käsitteli kokemuksia ei-heteroseksuaalisena nuorena.¹ Vaikka tiesin, että seksuaalisuus on aihe, josta elämäkertakirjoituksissa kirjoitetaan yleensä vähän, etenkin, jos siitä ei erikseen kysytä (esim. Kontula & Haavio-Mannila 1995, 21), vain yhden kirjoituksen löytyminen yllätti. Se sai kysymään, miten tutkija voi löytää

¹ *Oi nuoruus!* -keruusta enemmän Vehkalahti & Suurpää 2014 ja seksuaalisuudesta nuoruutta muistelevien kirjoituksissa Taavetti 2014.

kokemuksia normeihin alistumattomasta seksuaalisuudesta muistitietokeruista.

Aloin jäljittää näitä mahdollisuuksia löytämäni kirjoittajan, Siirin,² kirjoitusten kautta. Artikkelini pohtii sitä, millaisia mahdollisuuksia löysin lesboelämän kirjoittamiseen, muistamiseen sekä muistelmien lukemiseen tutkijana. Kysyn artikkelissani, millainen mahdollinen lesboelämän kertomus rakentuu keruiden, kirjoittajan ja tutkija-lukijan dialogissa. Keruut asettavat reunaehdoja sille, millaisia kirjoituksia niihin on mahdollista tuottaa. Sukupuolittunut ja seksuaalisoitu paikantuminen³, joka nimetään lesboudeksi, vaikuttaa siihen, miten on mahdollista kirjoittaa omasta elämästään. Tutkijan valinnat taas rajaavat sitä, millaiset keruissa tallennetut muistot pääsevät tutkimuksessa näkyviin.

Artikkeli etenee vuonna 1960 syntyneen Siirin eri keruisiin lähettämien omaelämäkerrallisten kirjoitusten varassa. Käytössäni on Siirin kirjoittamia tekstejä kolmesta eri keruusta vuosilta 1992, 2005 ja 2010.⁴ Siirin kirjoitusten lisäksi artikkelini alkuperäislähteitä ovat muistitietokeruiden keruukutsut. Tarkastelen näiden tekstien avulla lesboelämästä kertovien muistelutekstien rakentumista ja kysyn, miksi kirjoittaja kertoo kuten kertoo. Luen Siirin kirjoituksia ensisijaisesti seksuaalisuutta ja sukupuolta koskevasta muistitiedosta kiinnostuneena historioitsijana ja suhteeni alkuperäislähteisiin on historiallistava lähiluku (Suominen 2011, 252).

2 Siiri on kirjoittajan itsestään käyttämä nimimerkki.

3 Paikantumisesta feministisessä tutkimuksessa ja muistelussa ks. esim. Koivunen & Liljeström 1996, 280–283.

4 Keruut ovat *Toisenlaisia naisia* -elämäntarinateokseen (Kaartinen ym. 1992) liittynyt keruu, Työväen Arkiston ja Setan *Näkymättömästä näkyväksi* -keruu vuonna 2005 sekä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston, Nuorisotutkimusseuran ja Nuoren Voiman Liiton *Oi nuoruus!* -keruu vuonna 2010. Lisäksi Siiri on lähettänyt omaelämäkerrallisen tekstinsä vastauksenaan Marja Kaskisaaren lisensiaatintyötä varten järjestämään kirjoituskutsuun, johon tämä viittaa teoksessaan Kaskisaari 1995.

Historiantutkimuksen nykyisten lähdekriittisten käsitysten mukaisesti tarkastelen, millaisesta toiminnasta – siis tässä tapauksessa muistelusta, muistitiedon keruusta ja sen lukemisesta – tutkimani lähteet ovat jälkiä ja mitä ne voivat siitä kertoa (Kalela 2000, 92–97).

Tarkastelutapani, jossa luen rinnan saman kirjoittajan eri keruisiin kirjoittamia tekstejä, ei ole muistitietotutkimuksessa yleinen, mutta joitain esimerkkejä siitä löytyy aiemmista tutkimuksista. Esimerkiksi Anna Hynninen käsittelee artikkelissaan (2011) karjalaisuudesta kirjoittamisen konteksteja erilaisissa kansanrunousarkiston keruissa. Ulla-Maija Peltonen puolestaan on tarkastellut, miten sisällissotaa koskevaan muistitietoon vaikuttaa kirjoituksen vastaanottaja, eli arkisto, jolle kirjoitus on suunnattu (Peltonen 1996).

Osallistun artikkelillani keskusteluun muistitiedon tuottamisesta ja käytöstä silloin, kun käsittelyssä on muu kuin normien mukainen seksuaalisuus, eli kommentoin queer-muistin politiikkaa. Muistin politiikalla tarkoitan julkisia tekoja, jotka vaikuttavat menneisyyden tapahtumien muistamiseen ja unohtamiseen (esim. Peltonen 2003, 244–262). Arkistojen merkityksestä kiinnostuneena en voi olla pohtimatta myös arkistojen ja muiden muistiorganisaatioiden roolia muistamisessa ja unohtamisessa. Kun etenkin arkistoja pidetään julkisen muistamisen portinvartijoina, on syytä kysyä, millaisia queer-muistamisen mahdollisuuksia arkistoissa avautuu.⁵ Arkistot eivät ole ainoita muistitiedon tuottajia ja kirjoitukseni tarkastelee myös yhteisölähtöisiä keruita ja niiden tarjoamia mahdollisuuksia muistaa toisin, queeryyttä, arkistojen tuottamaa menneisyyttä.

Olen jakanut artikkelini kolmeen lukuun, jotka käsittelevät lesboelämän muistamisen, kirjoittamisen ja lukemisen mahdollisuuksia erilaisissa ke-

5 Suomalaisesta keskustelusta arkistojen roolista esim. Kilkki 2006, kansainvälisesti esim. Schwartz & Cook 2002; Carter 2006 ja queer-arkistojen osalta Barriault & Sheffield 2009.

ruissa. Ensimmäinen luku, *poissaolo*, esittelee sellaisia laajoja, 1990-luvulla tehtyjä keruita, joista itsemääriteltyä lesboelämää ei löydy. Keruita tarkastelemalla on mahdollista osoittaa, miten esimerkiksi Siirin elämä lesbona on rajautunut sellaistenkin keruiden ulkopuolella, joiden tarkoituksena on ollut seksuaalisuuteen liittyvän muistitiedon kerääminen. Toinen luku, *etsiminen*, kuvaa yhteisölähtöisiä keruita, joiden nimenomainen tavoite on lesboelämän ja osin muunkin queer-elämän muistaminen ja pelastaminen onohdukselta. Kolmannessa luvussa, *löytäminen*, tarkastelen yhden esimerkkikeruun kautta sitä, miten lesboelämä näkyy toista aihepiiriä käsittelevässä keruussa. Näin käänän toisaalta katseen myös lukijaan, tässä tapauksessa muistitietotutkijaan, ja kysyn, miten tutkijan valinnat vaikuttavat lesboelämän näkyvyyteen.

Artikkelini otsikko, *Siiri ja minä*, viittaa yhtäältä tutkimissani kirjoituksissa käytävään monipuoliseen sisäiseen dialogiin ja oman itsen asemoimiseen. Pohdin artikkelini lopussa, milloin tekstissä on mahdollista olla minä, milloin taas on tarpeen etäännyttää itsensä nimen taakse. Viittaan otsikolla myös omaan asemaani lukijana, tutkijana ja minuna, joka rakentuu artikkelitekstissani dialogissa kirjallisen Siirin kanssa. Tekstini väliotsikot ovat sitaatteja alkuperäislähteistäni, niin keruukutsuista kuin Siirinkin teksteistä. Valinnalla haluan tuoda lähteeni näkyviin ja samalla tulkintani nousee esiin sitaattien valinnassa.

Sekä Siirin elämästä että lesbouden näkyvyydestä suomalaisessa yhteiskunnassa voi löytää teemoja, joiden mukaan olen nimennyt artikkelini luvut. *Poissaolo*, *etsiminen* ja *löytäminen* kuvaavat paitsi lesboelämän asemaa muistitietokeruissa, myös lesbouteen liittyvää pohdintaa monen lesboksi itsensä nimeävän elämässä. Ne kertovat myös lesbouden asemasta suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa on siirrytty näkymättömyydestä alakulttuurisen julkisuuden kautta yhä monipuolisempaan näkyvyyteen valtakulttuurissa ja sen instituutioissa. Ennen siirtymistä lesboelämän etsimiseen tarkastelen

yleisemmin omasta elämästä kirjoittamisen ja muistitiedon tuottamisen ehtoja sekä Siirin elämää koskevien tekstien tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä.

”Olen varmaankin hyvin ärsyttävä, kun istun täällä kirjoittamassa baskeri päässä”

Siirin kuvaus oman elämänsä kulusta on eri kirjoituksissa pääpiirteittäin samanlainen. Siiri eli lapsuutensa pikkukaupungissa, mutta muutti aikuisuttuaan Helsinkiin useiden ulkomaanmatkojen jälkeen. Hän eli nuorena kiertelevää elämää, teki avustavia hoitotöitä ja oli aktiivisesti mukana lesboyhteisössä. Myöhemmin hän opiskeli yhteiskuntatieteitä ja päätyi koulutustaan vastaavalle uralle. Siirille omasta elämästä ja kokemuksista kirjoittaminen on ollut tärkeä tapa jäsentää elämänkulkuaan ja samalla dokumentoida lesboelämää ja -yhteisöjä.

Siirin tekstit ovat tutkijalle erittäin kiinnostavia jo siksi, että niitä on useita verraten pitkältä ajalta ja tekstit ovat sisällöllisesti hyvin monipuolisia ja laajoja. Tekstit tarjoavat muistitietoa lähteenä käyttävälle paljon tietoa lesboelämästä ja -aktivismista eri vuosikymmenillä, alkaen 1980-luvun alusta. Siirin käyttämä kieli on elävää – lukija voi melkein maistaa hänen Kreetan rannalla grillaamansa sardiinit tai tuntea Polin diskon musiikin. Siirin teksti kutsuu lukijaa eläytymään ja tuntemaan mukana. Vuonna 1982 hän kirjoitti kuvauksen Vanhan Polin Studio 302 -diskosta ja siteerasi kuvausta myöhemmin muistitietokeräykseen kirjoittamassaan omaelämäkerrassa:

Vihaamme ja rakastamme tuota diskoa, sen torstai- ja sunnuntai-iltoja, jolloin se on meidän 302-diskomme, sairausluokituksen muistoksi, meidän yksityistilaisuutemme iltoina, kun tuo disko ei enemmistöseksuaaleille kelpaa. Me vihaamme ja rakastamme sen värivaloissa.

[...]

Istun kirjoittamassa lavalla, jossa ohjelmallisina iltoina esiinnyttään, mutta tänään täällä on vain neljä pöytää. Lava on tällaisena iltana kauniiden nuorten ihmisten vakiopaikka. Täältä on hyvä tähystää tanssilattialle, joka alkaa heti lavan reunasta. Ja ennen kaikkea muualta on hyvä tähystää tänne, narsisteja kun ollaan. Olen varmaankin hyvin ärsyttävä, kun istun täällä kirjoittamassa baskeri päässä. (Sek-suaalipoliittisen pakolaisen muistelmaa vuosilta 1960–2002, 34.)

Yhden kirjoittajan teksteihin paneutuminen vie tutkijan lähelle hänen kokemuksiaan, mukaan matkoille ja diskoiltoihin. Tällainen tutkimustapa korostaa niitä ongelmia, joita jokainen muistitietotutkija kohtaa. Vaatimus tekstien ottamisesta vakavasti ja niiden kunnioittamisesta korostuu entisestään. Lisäksi yhden ihmisen elämää koskevia kirjoituksia käsitellessä kirjoittajan anonymiteetti ja yksityisyyden suoja vaarantuvat poikkeuksellisella tavalla. Kirjoitukseni yhdistää julkaistuja lähteitä, joissa Siirin elämää on käsitelty, sekä hänen keräyksiin kirjoittamiaan tekstejä, joista niistäkin osa on kenen tahansa tutkijan saatavilla.

Tuula Juvonen korostaa, että etenkin ne, jotka tuntevat jo esitetyt tapah-tumat, voivat tunnistaa tutkimuksissa käsitellyt henkilöt (Juvonen 2002b, 65–67). Siirin kirjoitusten kohdalla siis ne, jotka ovat olleet mukana suomalaisissa lesboyhteisöissä, saattavat tunnistaa kirjoittajan tai hänen kuvaamansa muut ihmiset. Tällainenkaan tunnistaminen ei välttämättä ole harmitonta. Eivät kaikki samassakaan yhteisössä olleet tunne toisten-sa taustoja ja kaikkia heidän elämänsä tapahtumia. Siksi pyysin tekstien kirjoittajaa lukemaan käsikirjoitusversioni sen varmistamiseksi, ettei se sisällä liian yksityisiä tietoja.

Elämäkertojen lukemisen ja tutkimisen sanotaan usein olevan emotionaa-lisesti vaikuttavaa (esim. Vilkkö 1997, 182–183). Erityisesti intensiivinen

suhde yhden kirjoittajan teksteihin on hyvin tunnepitoinen kokemus. Epätasa-arvoinen dialogi, jossa saan tutkijana lukea toisen ihmisen henkilökohtaisia kirjoituksia, mutta en kerro itsestäni juuri mitään, tuntuu tirkistelyltä toisen ihmisen yksityisyyteen. Toisaalta asetelma korostaa entisestään suhdetta kirjalliseen Siiriin, joka rakentuu teksteissä. Kirjoittaja on päättänyt tallentaa tarinansa useaan kertaan erilaisiin keruisiin ja toivonut, että tekstit tulevat luetuksi, nähdyiksi ja koetuiksi. Tutkijana haluan vastata hänen vaivannäköönsä käyttämällä kirjoituksia ja tuottamalla niiden avulla tietoa lesboelämän muistamisesta. Viittaaan tekstien kirjoittajaan Siirinä, joka on hänen itselleen osassa teksteistään valitsema nimimerkki. Siiri, johon viittaaan, on kirjallinen minä, jonka yhteyttä kirjoittajaan en pysty tekstien varassa päättelemään. En ole etsimässä Siirin tekstien kautta tietoa hänen elämänsä tapahtumista tai suomalaisesta lesbokulttuurista, vaan tarkastelen, millainen lesboelämä on ollut mahdollista kirjoittaa näkyväksi muistitietokeruissa.⁶

Michel Foucault kirjoittaa artikkelissaan ”Lives of Infamous Men” (1979), miten lyhyet tekstit, joissa tavalliset ihmiset kuvasivat itseään esimerkiksi kuninkaalle lähetetyissä valituksissa, tuottivat samalla heidän elämänsä historiallisesti olemassa oleviksi. Foucault’n mukaan teksteissä paitsi dokumentoitiin elämää, myös rakennettiin sitä. (Foucault 2000, 160.) Vaikka Foucault kirjoittaa lyhyistä, vallanpitäjiä varten tai heidän käs-kystään tuotetuista teksteistä, hänen ajatuksiaan on mahdollista soveltaa myös elämäkertakirjoitukseen ja muistitietotutkimukseen (Taira 2004, 43). Kirjoittaminen on tapa rakentaa omaa elämää koskevia merkityksiä ja tulkintoja. Lisäksi tietoon ja valtaan liittyvät rakenteet muokkaavat elämäkerta- tai muistitietokirjoittamista. Rakenteet liittyvät esimerkiksi

6 Muistitietotutkimuksen kentällä tutkimukseni paikantuu siihen osaan, jossa muistitietoa pidetään tutkimuksen kohteena (erilaisista muistitietotutkimuksen muodoista esim. Fingerroos & Haanpää 2006, 36–40; Peltonen 2006; Lindstén 2011).

keruun järjestämiseen ja samalla sekä rajoittavat että mahdollistavat sitä, mistä voi kirjoittaa. Foucault kuvaa myös kiinnostavasti sitä eletystä elämästä kirjoittamisen puolta, jota on kutsuttu myös elämäkerralliseksi sopimukseksi⁷: lyhyiden ja mahdollisesti muodoltaan kömpelöiden tekstien takana oli todellisia, eläviä ihmisiä ja juuri se tekee teksteistä lukijalle erityisen vaikuttavia (Foucault 2000, 160).

Koska artikkelissani on kysymys lesboelämän tuottamisesta muistelemalla, kirjoittamalla ja lukemalla, yhdistän näkemykset tekstin tuottavuudesta queer-teoreettisiin käsityksiin sukupuolen ja seksuaalisuuden tuottamisesta toistoteoin (Butler 1999 [1990], 178–180; Rossi 2003, 119–120). Queer-ajatteluun nojaten tutkin muistitietokirjoituksia tekoina, jotka rakentavat myös seksuaalisuutta. Näkemyksen mukaisesti lesbous, kuten muukaan seksuaalisuus, ei ole valmiiksi olemassa oleva identiteetti vaan syntyy teoissa, jolla sitä tuotetaan, määritetään ja toistetaan.

Esimerkiksi Marja Kaskisaari (2000, erityisesti 75–79) kirjoittaa omaelämäkertoista tuottavina, performatiivisina tekoina, jotka rakentavat omaa elämää suhteessa erilaisiin hyvän elämän malleihin. Muistitietokirjoitukset ovat tekoina erityisiä siksi, että ne ovat hyvin henkilökohtaisia, sillä kirjoituksissaan kirjoittaja kuvaa omaa elämäänsä. Samalla kirjoituksilla on myös julkinen tehtävä. Keruuseen lähetetty kirjoitus on luomassa kollektiivista käsitystä ilmiöstä, jota keruu tallentaa. Siten esimerkiksi lesboutta käsittelevät kirjoitukset samalla tuottavat lesboutta, jota ne kuvaavat.

Se, että lesbous syntyy teoin tai tässä tapauksessa kirjoituksin, ei tarkoita, että kirjoittaja voisi tuottaa sen millaiseksi tahansa. Kuten Jyrki Pöysä toteaa, perinteen keruu luo dialogisen tilan, jossa muistitieto rakentuu muistelemisen, kirjoittamisen ja lukemisen prosessissa. (Pöysä 1997,

7 Elämäkerrallisesta sopimuksesta esim. Vilkkonen 1997, 157–174 ja Kosonen 2009, 288–289.

39–47.) Peltonen puolestaan arvioi omassa tutkimuksessaan dialogin toiseen osapuoleen, arkistoon, liittyvien mielikuvien vaikutusta työväenkirjoittajille (Peltonen 1996, 109–133). Jaakko Suominen (2011) taas keskittyy keruukutsuihin, joilla kirjoittajan ja kerääjän välistä keskustelua käytännössä ohjataan.⁸

Ajattelen, että erilaisiin keruuihin kirjoitetut tekstit ovat vastauksia keruun asettamiin kysymyksiin. Aivan kuten keskustelussa, myös keruuseen vastatessa kysymykset voidaan ymmärtää monin tavoin, jättää osan niistä huomiotta tai vastata tietoisesti vastustaen ja eri tavoin kuin kysyjä on tarkoittanut. Kysymykset vaikuttavat kuitenkin siihen, miten voi vastata. Samoin vaikuttaa kysyjän persoona, siis muistitietokeruussa sen järjestäjä ja järjestäjää koskevat mielikuvat. Artikkelissa tarkastelemani Siirin kirjoitukset ovat vastauksia keruiden esittämiin kysymyksiin. Toisinaan vastaus on ollut hiljaisuus, puuttuva kirjoitus. Dialogi jatkuu, kun tutkijana luen Siirin kirjoituksia ja esitän niille omat kysymykseni.

POISSAOLO

”Oletko tyytyväinen seksuaaliseen elämääsi?”

Vuonna 1992, osana Väestöliiton pitkää FINSEX-tutkimushanketta, toteutettiin *Seksuaalisuus osana elämää* -kirjoituskeruu. Keruuseen vastaavia pyydettiin kirjoittamaan omasta seksuaalisuudestaan ja sen kehityksestä.

8 Markku Hyrkkänen kirjoittaa aatehistorian tutkimuksesta kysymysten ja vastausten dialogina. Hänen mukaansa tutkijan tehtävä on selvittää lähteiden avulla, mihin kysymyksiin tutkimuskohteen ihmiset ovat pyrkineet vastaamaan omassa ajassaan. (Hyrkkänen 2002, 157–174.)

Kirjoituskeruun kutsun muotoilu oli varsin kattava, sillä siinä pyydettiin muistelemaan esimerkiksi seksuaalisia kokemuksia ja seksuaalisuudesta saatua opetusta sekä arvioimaan seksuaalisuuden merkitystä omassa elämässä:

1. Kerro nykyinen elämäntilanteesi mahdollisimman tarkkaan: miten seksuaalinen elämäsi on nyt järjestynyt [...]
2. Kerro tähänastisesta elämästäsi [...] seksuaalisuuden merkityksen muuttumisesta iän myötä.
3. Arvioi elämäsi: mitkä ovat seksuaalisuutta ajatellen elämäsi keskeisimmät kysymykset, mitkä tärkeimmät kokemukset. Oletko tyytyväinen seksuaaliseen elämääsi? [...] Mitkä ovat olleet traumaattisimmat kokemuksesi tai suurimmat pettymyksesi? [...]
4. Mieti mitkä ulkoiset asiat ja tapahtumat ovat eniten vaikuttaneet suhtautumiseesi tai kokemuksiisi seksuaalisioissa. (Kontula & Haavio-Mannila 1995, 596–597.)

Kyseessä oli varmaankin suurin suoraan seksuaalisuuteen liittyvä muistitietokeruu Suomessa, ja siihen saatiin yhteensä 175 vastausta. Kirjoituskutsu ei millään tavalla rajannut muistelua koskemaan heteroseksuaalisia kokemuksia, mutta homoseksuaalisuuden muistamiseen ei erikseen kannustettu. Keruuseen tuli paljon kirjoituksia, joissa kirjoittajat kertovat seksuaalisista kokemuksista samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa tai seksuaalisista tunteista tai haaveista, jotka kohdistuvat samaa sukupuolta olevaan ihmiseen. Joko omiin tai muiden homoseksuaalisiin tunteisiin tai kokemuksiin viittasi noin neljännes vastanneista miehistä ja vajaa viidennes naisista (Kontula & Haavio-Mannila 1997, 564–565). Kolmessa elämäkerrassa homoseksuaalisuus oli merkittävä osa kertojan seksuaalihistoriaa, mutta kukaan vastaajista ei nimennyt itseään lesboksi, homoksi tai biseksuaaliksi (Kaskisaari 1998, 277–282).

Muistitietokeruuseen osallistuja on aina poikkeusyksilö, sillä hän on nähnyt vaivaa elämästään kirjoittamiseen ja halunnut lähettää kirjoituksensa

julkiseen keräykseen (esim. Roos 1987, 30–31). Mari Hatakka kyseenalaistaa puheen poikkeusyksilöistä: hänen käsityksensä on, että kirjoittavat kertojat ovat hyvinkin tyyppillisiä suomalaisia. Hatakka huomauttaa myös, että kirjoittaminen on Suomessa yleinen harrastus ja periaatteessa kenen tahansa saavutettavissa. (Hatakka 2004, 175.) Vaikka kirjoittaminen tekisikin vastaajasta poikkeuksellisen, ei ole syytä olettaa, että hänellä olisi erityisen harvinaisia tai merkillisiä kokemuksia. Saattaa toki olla, että kysyttävä aihe on henkilön elämässä poikkeuksellisen isossa roolissa, siis seksuaalisuuskeruuseen vastaavilla seksuaalisuus olisi ollut erityisen tärkeä asia (Kontula & Haavio-Mannila 1995, 20). Muistitietokeruussa muistelua ohjataan keruukutsulla. Pauliina Latvala arvioi, miten keruukutsu sekä muut keruuseen liitetyt mielikuvat ohjaavat vastaamista. Kutsu saattaa esimerkiksi kannustaa kirjoittamaan vastatarinaa tai monipuolistamaan oletettua kuvaa. Samoin keruun järjestäjästä syntyy tekstille eräänlainen oletuslukija, johon liittyvät mielikuvat saattavat ohjata kirjoittamista. (Latvala 2004, 139–147.)

Seksuaalisuus osana elämää -keruussa kirjoittajan ja keruun toteuttajien välistä dialogia saattoivat määrittää vastaajien käsitykset FINSEX-tutkimushankkeesta ja siinä vaikuttaneiden tutkijoiden aiemmista tutkimuksista.⁹ Hankkeen kyselytutkimukset jäsentyivät heteroseksuaalisen elämän mukaan, joten se on saattanut luoda koko hankkeesta heteronormatiivisen kuvan. Heteronormatiivisuus näkyy myös tutkimustuloksissa. Keruun moninaisten homo- ja biseksuaalisten tunteiden ja kokemusten paikka on kaksiosaisen seksuaalielämäkertoja käsittelevän tutkimusjulkaisun toisen osan puolivälissä, otsikon *Erikoinen seksi* alla. (Kontula & Haavio-Mannila 1997, 564–577.) Tutkimusjulkaisujen rakenne on heteroseksuaalisen elämänkulun mukainen siten, ettei siinä olisi ollut mahdollista

9 Suomalainen seksi -kyselytutkimuksen heteronormatiivisuudesta ja kritiikistä ks. Juvonen 2002a.

kuvata elämää, joka jäsenyisi homo- tai biseksuaalisen itseymmärryksen mukaisesti. Siirin kaltaiselle kirjoittajalle, jonka määrittely itsestään oli selkeästi homoseksuaalinen, tällainen keruu ei tarjonnut samastumisen mahdollisuutta, eikä toisaalta tutkimusjulkaisukaan olisi mahdollistanut hänen elämänsä kuvaamista.

”Miten nykyään homoseksuaalisuutena pidettävistä asioista on ennen ajateltu”

Erilaiset kilpakirjoitukset ja muut vastaavat tavat kerätä kirjallisessa muodossa muistitietoa ovat Suomessa kansainvälisesti verrattuna yleisiä ja tuottoisia (esim. Taira 2004, 42–43). Kirjoituskeruiden ja -kilpailujen kautta on muodostettu valtava varanto tietoa ihmisten kokemuksista ja käsityksistä jo yli 180 vuoden ajalta, joskin henkilökohtaiset muistot, kokemukset ja elämäkerrat ovat tulleet varsinaisesti tutkimuksen ja kirjoitusten kerääjien mielenkiinnon kohteiksi melko myöhään.

Elämäkertojen ja muiden henkilökohtaista elämää kuvaavien kirjoitusten tausta on kahtalainen. Yhtäältä merkkihenkilöiden, pääasiassa miesten omaelämäkertoja on julkaistu läpi historian (esim. Pöysä & Timonen 2004, 249–250). Toisaalta 1800-luvun nationalistisessa kansan etsinnässä kerättiin kansanperinnettä ja pyrittiin saattamaan kirjalliseen muotoon suullisena kulkenutta tietoa ja tarinoita. Tätä perinteen keruuta on Suomessa tehnyt Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS), ja tulokset on tallennettu kansanrunousarkistoon ja kirjallisuusarkistoon.¹⁰

10 Kansanperinteen keruun tarkoituksena on alun perin ollut tallentaa katoavan agraarikulttuurin jäänteitä (Peltonen 2004, 205–206). Keruutoiminnan alkuvaiheessa, 1800-luvulla, perinteen kerääjä tai kertoja oli lähinnä välikäsi, jonka työpanos perinteen talteen saamiseksi oli tosin korvaamaton, mutta johon oli syytä suhtautua myös hieman epäluuloisesti ja tarkastaa, ettei tämä pistänyt perinteen joukkoon omiaan (esim. Pöysä & Timonen 2004, 246; Peltonen

Vuonna 1993 kansanrunousarkistossa toteutettiin teemakeruu homoseksuaalisuudesta. Keruu oli osa Jan Löfströmin homoseksuaalisuutta agraarikulttuurissa käsittelevää tutkimusta (Löfström 1999, 39–40). Keruukysely lähetettiin SKS:n vastaajaverkostolle, joka on kansanperinteen tallentamisen maanlaajuinen verkosto. Se on kehittynyt kansanperinteen kerääjäverkostosta, joka laajeni Kalevalan riemuvuoden keruun myötä 1935 vastaajaverkostoksi ja toimii edelleen: SKS:n arkistot lähettävät pari kertaa vuodessa tietoa käynnissä olevista keruista omille vastaajilleen (Peltonen 2004, 211–212; Latvala 2004, 140–141; Saarikoski 2011, 130–131).

Löfströmin laatimassa homoseksuaalisuuskeruun kutsussa vastaajille kerrottiin, että keruun tarkoitus on selvittää ”milloin ja miten meidän nykyiset käsityksemme homoseksuaalisuudesta ovat Suomessa muodostuneet ja levinneet, ja miten nykyään homoseksuaalisuutena pidettävistä asioista on ennen ajateltu.” (Kysymyksiä homoseksuaalisuudesta.) Erityisesti kysyttiin, milloin vastaajat olivat ensimmäisen kerran kuulleet sanat homo tai lesbo ja käytettiinkö ”ennen vanhaan” jotain muita sanoja. Lisäksi tiedusteltiin, mitä vastaajan kotiseudulla puhuttiin homoseksuaalisuudesta. Homoseksuaalisuutta keruukutsussa kuvattiin seuraavasti: ”Me pidämme homoseksuaalisuuden merkkinä, jos esim. mies suutelee toista miestä tai nainen toista naista, tai jos kaksi miestä/kaksi naista ovat keskenään erityisen läheisiä tai jos he ovat sukupuoliyhteydessä keskenään.” (Kysymyksiä homoseksuaalisuudesta.) Lisäksi vastaajilta kysyttiin homoseksuaalisuuden syistä ja tiedusteltiin muistikuvia sukupuolirajan ylityksistä, etenkin naismaisesti käyttäytyvistä miehistä.

2004, 202–204). Myöhemmin kiinnostus kohdistui myös siihen, mitä kertoja itse haluaa kertoa omasta elämästään ja käsityksistään. Ensin kerättiin elämäkerrallisia tietoja niistä, joiden kertomaa perinnettä tallennettiin, mutta myöhemmin, 1960-luvulta alkaen, alettiin kerätä myös elämäkertoja osana muuta keruuta ja 1980-luvulla niistä tuli jo keruiden pääkohde (Pöysä & Timonen 2004 240–241; Kansanperinteen keruun historiasta ja sen muuttumisesta myös Fingerroos & Kurki 2008, 11–13.)

Sata vastaajaa kertoi tietojaan muiden (oletetusta tai väitetystä) homoseksuaalisuudesta. Jyrki Pöysä ja Senni Timonen käyttävät homoseksuaalisuuskeruuta yhtenä esimerkkinä siitä, miten henkilökohtaisista aiheista kirjoituskeruissa voidaan kysyä (Pöysä & Timonen 2004, 242). Homoseksuaalisuuskeruu ei kuitenkaan kannustanut henkilökohtaisuuteen. Keruun tavoitteena oli tavoittaa perinnettä ja keruun ohjaavat kysymykset sulkiivat oikeastaan henkilökohtaiset kokemukset kyselyn ulkopuolelle. Tähän lie-nee vaikuttanut paitsi se, ettei homoseksuaalisuus ehkä vielä 1990-luvun alussa ollut omaelämäkerrallisten kirjoitusten keruun kohteeksi soveltuva aihe, mutta myös keruun toteuttaneen tutkijan intressit.

Löfströmin kiinnostus kohdistui suomalaiseen maaseutuväestön kulttuuriin noin 1880-luvulta 1940-luvulle. Hän käytti tutkimuksensa lähteinä kaskuja, kertomuksia ja muita suullisen kulttuurin muotoja, joita hän keräsi tällä keruulla ja löysi muuten kansanrunousarkiston kokoelmista (Löfström 1999, 13–15). Löfströmin tutkimuksen keskeinen tulos on homoseksuaalisuutta koskeva hiljaisuus agraarikulttuurissa: vaikka muuta seksiperinnettä on runsaasti ja sitä löytyy paljon kansanrunousarkiston kokoelmistakin, ei homoseksuaalisuutta koskevaa perinnettä ole juuri tallennettu. Löfström tulkitsee, että kyseessä on aito hiljaisuus, ei aina-kaan merkittävässä määrin vaikeneminen hankalaksi koetusta aiheesta tai perinteen kerääjien ja tallentajien sensuuri. (Löfström 1999, 57–60.)

Epäilemättä vielä suurempi hiljaisuus olisi vallinnut, jos 1990-luvun alussa vakituisten vastaajien melko ikääntyneeltä verkostolta olisi kysytty omista homoseksuaalisista kokemuksista. Varmaankaan edes avoin, kansanrunousarkiston järjestämä, homoelämäkertakeruu ei olisi vielä tuossa vaiheessa saanut vastaajia liikkeelle.¹¹ Siirin kaltaiselle vastaajalle osallis-

11 Parisuhdelain tultua voimaan vuonna 2002 kansanrunousarkisto keräsi tuoreeltaan uuteen instituutioon liittyvää muotoutuvaa perinnettä *Uusi hääperinne*-keruussa. Parisuhteen rekisteröinti ja häät ovat luonteeltaan julkinen tapahtu-

tuminen homoseksuaalisuuskeruuseen – jos hän edes olisi vastaajaverkostoon kuulumattomana saanut siitä tiedon – olisi ollut vaikeaa ainakin kahdesta syystä. Ensiksikin keruukutsu asettaa homoseksuaalisuuden joksikin vastaajalle vieraaksi ilmiöksi, jolloin itsensä lesboksi identifioiva tuskin kokee keruuta kutsuvaksi. Toisekseen keruun painotus ”entiseen aikaan” ei luultavasti olisi puhutellut tuossa vaiheessa kolmekymppistä vastaajaa.

ETSIMINEN

”Mutta minun elämäniäkäni ja -janoni oli vasta herännyt”

Historioitsija Matt T. Reed liittää vaatimuksen oman elämän ja historian kertomisesta homoseksuaalin henkilön syntyyn 1800-luvun lopun lääketieteessä. Reedin mukaan tuolloin syntyi sekä käsitys homoseksuaalisuuden syiden löytymisestä ihmisen henkilöhistoriasta että lääketieteellinen tarve siihen, että invertoitunut itse toistaa oman henkilöhistoriansa puhumalla ja muistamalla. (Reed 2001, 14–21.) Homoseksuaalisuus

ma, joten vaikka keruussa olivat kohteena samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa elävät ihmiset ja heidän läheisensä, ei keruu oikeastaan kohdistunut intiimiin, vaan yhteisölliseen elämään. Keruun kohteena oli jälleen perinne (vrt. Pöysä & Timonen 2004, 250, viite 23, viimeisten parinkymmenen vuoden keruista). Käsittääkseni ensimmäinen kerta, kun kansanrunousarkisto on kerännyt seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisten elämää sellaisenaan kuvaavaa aineistoa, on ollut kevään 2014 *Sateenkaarinuorena nyt ja ennen* -kirjoituskeruu, jonka järjestivät Nuorisotutkimusseura ja Seta yhteistyössä kansanrunousarkiston kanssa. Keruu tehtiin osana *Hyvinvoiva sateenkaarinuori* -tutkimushanketta, jonka tutkijana työskentelin.

syntyi siis puheessa (vrt. Foucault 1998 [1976], 75–76). Oman homo-seksuaalisuuden kertominen elämäntarinan muodossa on ollut tärkeä tapa sekä ymmärtää itseä että tuottaa yhteisöllisesti kuvaa elämästä, joka ei alistu yhteiskunnan sukupuoli- ja seksuaalikäsitteisiin. Monissa maissa lesbo- ja homo- sekä myöhemmin esimerkiksi transliikkeet ovat pyrkineet tallentamaan omaa historiaansa keräämällä itse muistitietoa ja myös julkaisemaan yhteisöön kuuluvien elämäkertakirjoituksia kirjoina (esim. Wilton 1995, 61–62).

Suomessa suunniteltiin vastakäynnistyneen lesbotutkimusverkoston tapaamisessa vuonna 1990, ulkomaisten esimerkkien innoittamana, lesbonaisten elämäntarinoiden dokumentoimista. Suunnitteluun osallistui tutkijoita ja eri tavoin lesbo- ja homoliikkeeseen yhteydessä olleita naisia. Näistä teksteistä syntyi vuonna 1992 kokoelma *Toisenlaisia naisia*, jossa eri-ikäiset lesbot ja biseksuaaliset naiset joko kertoivat haastattelijalle kokemuksistaan tai kirjoittivat niistä itse. (Kaartinen ym. 1992, 4–5.) Kirjan esipuheesta näkyy hyvin, millaisista syistä kaikki eivät halunneet osallistua keruuseen. Jotkut eivät halunneet muistella kipeitä kokemuksia, toiset taas pelkäsivät nimettömästä julkaisemisesta huolimatta ilmitulon mahdollisuutta (Kaartinen ym. 1992, 4–5). Vaikka keruun voi ajatella olleen mahdollisimman turvallinen, koska haastattelijoita ja keruun järjestäjinä toimineet naiset jakoivat osin saman lesbisen alakulttuurin, ei avoimuus ollut vielä 1990-luvun alussa kaikille mahdollista, eikä tietysti kaikilla ollut myöskään halua asettaa itseään esille.

Kirjoittamisaikaan 31-vuotias Siiri osallistui tähän julkaisuun kirjoituksella elämästään (Kaartinen ym. 1992, 57–66). Siirin kirjoitus on, ainakin julkaistussa muodossaan, lesboksi kasvamisen tarina eli sellainen tarina, joita kokoelman tekijöiden mukaan lesbot usein toisiinsa tutustuessa kertovat toisilleen (Kaartinen ym. 1992, 4). Kirjoituksessa näkyy oman lesboidentiteetin etsiminen ja löytäminen sekä naissuhteiden kertaaminen.

Siirin kertomus etenee lapsuuden ihastuksesta ja kuningatar Kristiinasta kertovassa elokuvassa nähdystä naisten suutelukohtauksesta nuoruuden ahdistukseen ja oman lesbouden nimeämisen välttämiseen.

Nuori Siiri havahtui maailmaa uhkaaviin vaaroihin ja lähti luostariin, jossa suhdetta toisen tytön kanssa oli mahdollista elää uskonnollisen kokemuksen kautta. Luostarin jälkeen Siiri matkasi kibbutseille vapaaehtoiseksi. Siellä syntyi ensimmäinen varsinainen naissuhde, joka jatkui etupäässä ulkomailla yli kahden vuoden ajan, kunnes erilaisuudet alkoivat vaivata suhdetta:

Olin suhtautunut rakastettuuni hyvin vakavasti ja kuvitellut, että liittomme olisi elämänkestävän avioliiton kaltainen. Kuitenkin erilaisuutemme alkoi hiertää suhdettamme. Olin 20-vuotias ja hän 30-vuotias. Hän koki saaneensa elämästä kylläkseen tai elämänsänsä sammutettua. Mutta minun elämännälkäni ja -janoni oli vasta herännyt. Aloin haluta elämältä monia rakkauksia, elämyksiä, kokemuksia ja parisuhde tuntui estävän minua. Aloin suuntautua parisuhteesta ulospäin lesboteeman merkeissä. (Kaartinen ym. 1992, 60.)

Siiri tutustuikin sekä lesboihin että lesbokulttuuriin ensin Israelissa ja myöhemmin Helsingin pienissä, mutta aktivoituvissa, lesbopiireissä 1980-luvun alussa. Siiri eli lyhyitä, hyvin intensiivisiä rakkaussuhteita keskenään varsin erilaisten naisten kanssa. Kirjoituksessaan hän erittelee, miten nämä suhteet ovat vaikuttaneet häneen: yhdeltä kumppaniltaan hän oppi rakkautta vanhoihin, kauniisiin esineisiin ja toiselta taas kriittisyyden ja kiinnostuksen yhteiskuntatieteisiin. Kirjoituksessa hänen arkensa kietoutui paljolti Helsingin lesbo- ja homoyhteisön, Akanat-ryhmän ja Polin diskon ympärille. Pettyminen rakkaudessa vei entistä tiiviimmin lesboyhteisöön, mikä taas johti väsymiseen ja tarpeeseen alkaa etsiä jotain omaa ja yksityistä.

Siiri arvioi terävän kriittisesti omia motiivejaan. Siiri kirjoittaa, miten 25-vuotiaana hänestä alkoi tuntua, että olisi syytä hakeutua opiskelemaan ja samalla tuntui tarpeelliselta täyttää muitakin yhteiskuntakelpoisuuden merkkejä:

Sisareni äitiys oli saanut myös minut haluamaan ydinperhettä ja ajattelin, että yritän solmia suhteen ensimmäiseen lesbofeministiin, joka tielleni tulee ja jolla on lapsi. Kesäkuun alussa tämä haaveeni toteutui. Elämäni astui äiti nelivuotiaan tyttärensä kanssa. Olin silloin vielä aulis antamaan ja jakamaan omastani. Äiti tyttärineen muutti hellahuoneeseeni. Asuimme kolmestaan 24 neliön hellahuoneessa, jossa pakkaneen oli koristellut sisäikkunat lumikitein. Illat kuluivat lastenkasetteja kuunnellen. Rakastettuni vetäytyi romaanien pariin. Minä yritin lukea tentteihin. Jonkin aikaa jaksoin pestä pyykkiä, siivota ja kantaa Alepasta ruokaa. Kun köyhyys astuu ovesta, syöksyy rakkaus ikkunasta. Taloudelliset ongelmat ja asumiskurjuus olivat suurimmat syyt ydinperheonnettomuuteen muuttamiseen helvetiksi. (Kaartinen ym. 1992, 63.)

Kyllästyminen köyhyteen ja marginaaliin johti Siirin yliopistolle. Hän kuvaa kokemuksiaan yliopistolla taisteluksi, koska hänellä ei ollut akateemista taustaa tai tarpeellisia verkostoja. Toisaalta opintojen kautta oli mahdollista tutustua käynnistyneeseen homo- ja lesbotutkimukseen ja löytää paikka ”akateemisena kansalaisena”. Kirjoituksen lopuksi Siiri arvioikin, että opintojen kautta hänen on ollut mahdollista ymmärtää myös asemaansa homo- ja lesboyhteisöissä. Hänen kertomuksensa ja arvionsa kolmekymppisestä elämästä eivät enää jäsenny rakkaussuhteiden eivätkä lesboyhteisön kautta, vaan niissä korostuvat työasema ja tärkeät ystävyys-suhteet. (Kaartinen ym. 1992, 65–66.)

”Poltit lesboudesta kertovia päiväkirjan sivuja”

Marja Kaskisaari käsittelee *Lesbokirjassa* (1995) kahdenkymmenen lesboksi itsensä identifioivan naisen omaelämäkerrallisia kirjoituksia. Kaskisaari käytti aineistonsa keräämiseen vuosina 1991–1992 kirjoituskehoitusta, jossa hän painotti sitä, miten lesbous on historiallisesti näkymätöntä ja hän halusi tutkimuksellaan tehdä siitä näkyvämpää. Kaskisaari vetosi siihen, että naisten homoseksuaalisuus kiinnostaa yleensä lähinnä niitä, joilla on siihen henkilökohtainen suhde – lesboelämän tallentaminen oli siis ensisijaisesti lesboyhteisölle jäänyt tehtävä. (Kaskisaari 1995, 13.)

Kaskisaarella on tutkimuksensa aineistossa versio samasta Siirin omaelämäkerrasta, joka oli julkaistu *Toisenlaisia naisia* -kokoelmassa. Kaskisaari käänsi käsittelemänsä kirjoitukset sinä-muotoisiksi ja luki niitä empaattisen tutkimusotteen kautta, jossa hänen oma lesbohistoriansa, -identiteettinsä ja -elämänsä positioivat hänet omaelämäkerralliseen asemaan tekstien lukijana (Kaskisaari 1995, 18). Kaskisaari kutsui myöhemmin lukutapaansa emansipatoriseksi, sillä sen tavoitteena oli nostaa esiin tarinoita, jotka poikkeavat homo- ja lesboelämän perinteisestä, negatiivisesta esittämistavasta (Kaskisaari 2000, 33).

Kaskisaari luki Siirin kertomusta itsen vahvistamistarinaan, jossa identiteetti rakentuu pala palalta naissuhteiden kautta (Kaskisaari 1995, 44–49). Kaskisaari kirjoitti uudelleen Siirin kertomusta paluusta Suomeen ensimmäisen, kibbutsilla koetun, naissuhteen jälkeen:

Palasit Suomeen ja menit takaisin kouluun. Poltit lesboudesta kertovia päiväkirjan sivuja. Rakastettusi ehdotti tapaamista ja aloitit suhteen nyt uudelleen tietoisena lesbosuhteenä. Kirjoitit ylioppi-laaksi ja heti kirjoitusten jälkeen poistuitte maasta. Elite suhteenne suurimman osan ulkomailla. (Kaskisaari 1995, 46.)

Kaskisaaren tapa käsitellä elämäkertoja tuo tutkijan hyvin voimakkaasti läsnä olevaksi ja dialogiin elämäkerran kirjoittajan kanssa. Esimerkiksi Siirin kirjoituksen kohdalla virkkeet lyhenevät ja tekstin sävy muuttuu henkilökohtaisen kuvailevasta enemmän toteavaksi, mikä tekee kirjoituksesta, Siirin elämäkerran kirjoittajana ja Kaskisaaren tekstiä lukevana tutkijana, yhdessä tuottaman. Kaskisaari selventää myöhemmin pyrkineensä ratkaisemaan yleistämiseen liittyviä pulmia puhuttelemalla kirjoittajaa yksikössä ja siirtymällä tutkijan ja kirjoittajan, ”sinun” ja ”minun” välisessä dialogissa tuotettuun tietoon (Kaskisaari 2000, 33–35.)

Yleensä erilaisiin muistitietokeruisiin toivotaan vapaamuotoisia tekstejä, eikä niiden odoteta vastaavan rakenteeltaan keruukutsun mallia. Esimerkiksi Kaskisaari erikseen korosti, että kirjoituksen muoto on mahdollisimman vapaa ja että myös runomuotoinen kirjoitus käy (Kaskisaari 1995, 14.) Toisaalta esimerkiksi alussa käsittelemieni seksuaalielämäkertojen keruussa toivottiin kirjoittajien pysyvän annetussa mallissa. Tämä ero palautunee osin siihen, miten eri tavoin tutkimuksissa käsitellään muistitietoa. Kontulalle ja Haavio-Mannilalle muistitieto on lähde, jonka kautta he haluavat saada tietoa eri-ikäisten ihmisten seksuaalisista kokemuksista ja myös seksuaalisuudelle antamista merkityksistä. Tätä varten he toivoivat kirjoituksilta täsmällisyyttä. Tutkijat myös vertasivat seksuaalielämäkeroista kerättyjä tietoja FINSEX-haastattelututkimuksen avulla kerättyyn tietoon arvioidakseen, missä määrin kirjoittajat vastaavat keskimääräisiä suomalaisia. (Kontula & Haavio-Mannila 1995, 45–55.)

Lähtökohta, jossa muistitietoa pidetään lähteenä ja jonka avulla halutaan selvittää vastaajan elämän tapahtumia tai toisaalta esimerkiksi vastaajasta riippumattoman kansanperinteen käsityksiä, poikkeaa paljon siitä, miten esimerkiksi Kaskisaari käsittelee aineistoaan. Kaskisaarelle kirjoitukset ovat itsessään tutkimuksen kohde. Hän on kiinnostunut siitä, millä tavoin lesbonaiset sanoittavat elämäänsä, miten ja mistä he kertovat, ei niinkään

täsmällisistä elämäntapahtumien kuvauksista. Tekstin muodon ja sisällön huomion kohteeksi ottavan luennan voi yhdistää sellaiseen kirjallisuudentutkimuksen näkökulmaan, jossa teksti- ja lajirajojen ylittämistä etsitään marginaaliin asetettujen seksuaalisuuksien kuvaamisen mahdollisuuksia (Karkulehto 2007, 189–209.) Kun kirjoituksen muoto asetuu tutkimuksen kohteeksi, poikkeuksellinen muoto ei ole lähteen lukemista hankaloittava asia, vaan sisällön ohessa yksi analyysin kohteista.

”1980-luvun julkiset lesbokuvat saivat minut sekä surun että raivon partaalle”

Työväen Arkisto, Seta ja Työväen Keskusmuseo (nykyisin Työväenmuseumo Werstas) toteuttivat vuonna 2005 *Näkymättömästä näkyväksi* -kirjoituskeruun, jonka tavoitteena oli kerätä muistitietoa lesbojen, homojen, bi- ja transihmisten elämästä. Keruun taustalla oli samana kesänä Työväen Keskusmuseossa järjestetty näyttely *Vaarin paketti ja sateenkaarinappi*, joka esitteli seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historiaa. Näyttelyn kokoamisen yhteydessä oli paljastunut, miten vähän seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kuvaavaa materiaalia museoista ja arkistoista löytyy (Juvonen 2005)¹². Lisäksi Työväen Arkisto oli ottanut muutamaa vuotta aiemmin vastuulle lesbojen, homojen sekä bi- ja transihmisten historian tallentamisen (kokoelman synnystä ja sisällöstä ks. Taavetti 2013, 29–36.)

Yhteisölähtöinen *Näkymättömästä näkyväksi* -keruu suunnattiin lesboille, homoille, bi- ja transihmisille ja heidän läheisilleen. Tutkija Tuula Juvosen muotoilema kirjoituskutsu kannusti kirjoittamaan ja tallentamaan ”mei-

12 Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluneiden ihmisten elämää kuvaavaa materiaalia toki on erilaisten arkistojen kokoelmissa. Iso osa siitä on työllästi löydettävissä, koska arkistojen aineiston kuvailu ei tue näiden teemojen näkyvyyttä.

dän” historiaamme, ja se sisälsi mittavan listauksen asioista, joista toivottiin kirjoitettavan. Ohjeellisessa kysymyslistassa näkyi, että keruulla tavoiteltiin sisäpuolista tietoa seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöihin kuuluvien ihmisten elämästä. Keruukutsussa kysyttiin oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuolen kokemuksen tunnistamisesta ja sen kanssa elämisestä. Lisäksi toivottiin muistoja seksuaali- ja sukupuoli vähemmistöjen yhteisöjen toiminnasta. (Näkymättömästä näkyväksi.)

Keruu siis pyrki tavoittamaan juuri Siirin kaltaisia vastaajia, jotka voisivat sekä kirjoittaa omasta elämästään että muistella niitä yhteisöjä, joihin he ovat osallistuneet. Keruun tavoitteissa näkyy selvästi yhteisön oman historian ja jopa olemassaolon pelastaminen unohdukselta. Tavoite ei ole sinänsä muistitietokeruulle harvinainen, vaan usein keruusiin vastaamista motivoidaan menneisyyden säilyttämisellä ja yhteisön historian tallentamisella (esim. Pöysä 1997, 41) tai vallitsevan historiakuvan korjaamisella ja täydentämisellä (esim. Metsä-Tokila 2011, 99–100).

Keruuseen vastasi neljätoista vastaajaa, jotka kirjoittivat yhteensä yhdeksäntoista muistelua. Keruun vastauskokoelmassa on yhteensä 270 sivua, mikä kertoo siitä, että osa kirjoituksista oli hyvin pitkiä. Kirjoitukset ovat enimmäkseen kuvauksia omasta lesboudesta, homoseksuaalisuudesta tai biseksuaalisuudesta, mutta mukana on myös yksi kuvaus transvestisuudesta ja yksi muistelu lapsuuden tuttavaperheestä. Muodoltaan kirjoitukset ovat vaihtelevia, sekä tarkkoja tilannekuvauksia että elämäkerrallisia muistelmia. Ne sisältävät kertomuksia rakkaudesta, seksistä sekä järjestötoiminnasta ja sateenkaarikulttuurista. Tekstien henkilökohtainen luonne korostuu entisestään, kun mukana on myös päiväkirjamaisia kuvauksia ja arkistoon toimitettuja kirjeitä kontekstoivia tekstejä.

Vaikka kokoelma on vastaajamäärältään pieni, sen avulla moninaistuu kuva siitä, mitä kaikkea eletty homo- tai biseksuaalisuus, sekä toki yhden kir-

joituksen osalta transvestisuus, voi olla. Kirjoituksissa näkyvät vähemmän julkisuudessa esillä olleet, järjestöihin kiinnittymättömän homoelämän muodot. Mukana on esimerkiksi kirjoituksia, jotka kuvaavat fetisismiä ja sadomasokistista suuntautumista, joten niiden kuvaama moninaisuus ei pysähdy homo- ja biseksuaalisuuteen. Verrattuna perinnekyselyyn, jossa vastaajille ensin kuvattiin, mitä homoseksuaalisuus on, jotta se voidaan tunnistaa, ero on valtava. Homo- ja biseksuaalisille ihmisille itselleen ei tarvitse kuvata homoseksuaalisuutta, joten he voivat kertoa, mitä kaikkea se voi heille olla. Eletty menneisyys näyttäytyy monimuotoisempana ja ”queerinpana” kuin sitä koskevat, tutkijan laatimat kysymykset.

Muistitietotutkija Alessandro Portelli painottaa, miten muistelu on aina nykyhetken tulos ja elämä käynnissä oleva prosessi, jonka kuvaus muuttuu jatkuvasti (Portelli 2006, 58). Samoin Hynninen kirjoittaa siitä, miten kirjoittamisen aika näkyy: vaikka kirjoittaja pyrki pysyvyyteen ja ajattomuuteen, saman kirjoittajan eri aikoina kirjoittamia omaelämäkerrallisia tekstejä verratessa ajassa tapahtuva muutos tulee näkyviin (Hynninen 2011, 279–282). Siksi on selvää, että 45-vuotiaan Siirin *Näkymättömästä näkyväksi* -keruuseen lähettämä kirjoitus on hyvin erilainen ja myös monikerroksisempi kuin hänen kolmikymmppisenä kirjoittamansa elämäkerta. Nämä erot eivät palaudu keruiden välisiin eroihin, mutta silläkin on vaikutusta, millaisia vastauksia keruissa haettiin.

Siirin *Seksuaalipoliittisen pakolaisen muistelmaa vuosilta 1960–2002* -niminen teksti on sisäisesti hyvin rikas. Se perustuu vähäisin osin *Toisenlaisia naisia* -teokseen lähes viisitoista vuotta aiemmin kirjoitettuun tekstiin, suuremmalta osin taas Siirin vuonna 2003 kirjoittamiin omaelämäkerrallisiin käsikirjoituksiin, joista yksi käsittelee lapsuutta ja teini-ikää. Kirjoitus on jaettu kolmeen osaan, jotka etenevät osin kronologisesti, mutta toisaalta sisältävät takaumia ja paluuta aiemmin kirjoitettuihin teksteihin. Kirjoitus kertoo oman lesbouden nimeämisestä ja hyväksymisestä:

Rakastettuni kirjoitti minulle sinä syksynä ja kertoi ikävöivänsä minua ja yhteisiä iltojamme Siinain ja Kreetan rannoilla. Hän ehdotti tapaamista Helsingissä. Matkustin Helsinkiin viikonlopuksi. Olimme molemmat tulleet omalla suunnallamme siihen tulokseen, että olimme lesboja ja aioimme hyväksyä sen. Tuona viikonloppuna suhteemme alkoi tietoisena lesbosuhteena. Hän kirjoitti *Psyken postilokeroon* ja tilasi *96-lehden*. Yhdessä selasimme miesten alastonkuvilla kuvitettua lehtistä emmekä löytäneet lehdestä itseämme. Oli vuosi 1979. (Seksuaalipoliittisen pakolaisen muistelmaa vuosilta 1960–2002, 19. Kursivoinnit alkuperäiset.)

Siirin kirjoitus liittää hänen elämänsä osaksi lesboyhteisöä ja toisaalta kommentoi hänen myöhempää etäännyntään siitä ja rajatumpaa liittymistä sateenkaariyhteisöihin. Extaasi-ryhmä ja muut 1980-luvun loppupuolen julkisuudessa näkyneet lesbiset ryhmät eivät vastanneet hänen kokemukseen lesboudesta:

1980-luvun julkiset lesbokuvat saivat minut sekä surun että raivon partaalle. Mutta oliko näkymättömyys kuitenkin ollut kivullosempaa kuin sadomasokistiset lesbiset representaatiot? Ehkä Extaasi-ryhmän aikaansaama repeämää tiedotusvälineiden täydellisessä heteronormatiivisuudessa voi verrata merkitykseltään skandaalilehdistön paljastuksiin ”*Homopesä Helsingissä*” vuonna 1966: useimpien lesbojen mielestä julkisuuteen tultiin ikävissä merkeissä, mutta julkisuudessa näkyminen saattoi olla tärkeää niille, jotka eivät vielä tieneet lesboyhteisön olemassaolosta. (Seksuaalipoliittisen pakolaisen muistelmaa vuosilta 1960–2002, 55. Kursivointi alkuperäinen.)

Ainakin Siirin osalta *Näkymättömästä näkyväksi* -keruu on kannustanut kertomaan niin omasta lesboelämästä, kokemuksista liikkeissä ja yhteisöissä kuin myös arvioimaan, millainen yhteisö on eri vaiheissa ollut ja millaisia mahdollisia rooleja siinä on syntynyt. Siirin kirjoitus etenee

lähinnä kronologisesti – joskin lukuisia takaumia, päiväkirjamerkintöjä ja aiempien tekstien sitaatteja sisältäen – 1990-luvun alkuun asti. Sen jälkeistä elämäänsä Siiri ei kuvaa tarinamuotoisesti, vaan esittämällä keskustelun kahden muun yhteiskuntatieteilijän kanssa ja siteeraamalla 2000-luvun alusta päiväkirjastaan osia, jotka liittyvät sateenkaariyhteisön tapahtumiin tai oman lesbohistorian arviointiin.

LÖYTÄMINEN

”Nyt hän ei olisi enää kärsivä lesbo tai homoseksuaali”

Kirjoituksia lesboelämästä on mahdollista löytää myös keruista ja kokoelmista, joiden aihe ei millään tavalla liity seksuaali- tai sukupuolivähemmistöihin tai edes seksuaalisuuteen tai vähemmistöihin. Toisin kuin arkistoissa yleensä, kansanrunousarkistossa on mahdollista hakea aineistoa asiasanojen perusteella. Tämä tekee hajatietojen löytämisen mahdolliseksi. Siirikin on osallistunut keruisiin, joiden aiheena ei ole erityisesti lesboelämän tallentaminen. Kuten alussa kuvasin, ensimmäinen tutkimustarkoituksessa lukemani Siirin kirjoitus löytyi sattumalta keruusta, jonka teemana oli nuoruus. Käytän tätä keruuta ja Siirin elämästä kertovaa kirjoitusta esimerkkinä tutkijavalinnoista sellaisten keruiden ja tutkimuskysymysten osalta, jotka eivät liity suoraan queer-elämään.

Siirin kirjoitus oli tutkimieni yli 25-vuotiaiden kirjoittajien ainoa julki-lausutusti homoseksuaalista elämää kuvaava.¹³ Siirin tekstin näkökulma

13 Tämä ei tietenkään tarkoita, että kaikki muut kirjoittajat olisivat eläneet heteroseksuaalisen nuoruuden. Moni ei kirjoittanut seksuaalisuudesta lainkaan.

ei ole niinkään lesbous, rakkaussuhteet tai oman itsen tunnistaminen, vaan tekstin kantava jännite muodostuu sen varassa, millaista oli pyrkiä ymmärtämään itseään psykiatrian asettamissa kehyksissä. Tässä Siirin kirjoitus vertautuu kiinnostavasti siihen, miten Georgia Johnston kuvaa 1900-luvun alkupuolen lesboelämäkertoja. Koska psykiatriset teoriat olivat keskeinen lesbouden näkymisen ja tuottamisen paikka, myös omaelämäkerran kirjoittajat kommentoivat psykiatrasta kontekstia kirjoittaessaan näkyviin omaa lesbistä elämäänsä (Johnston 2007, 12–13, 22–26).

Siirin elämässä psykiatriset näkemykset näkyivät yhtäältä varhain teini-iässä hänen tutustuessaan psykiatriseen kirjallisuuteen, toisaalta kohtaamisissa mielenterveystoimistossa nuorena ja terapeutin vastaanotolla aikuisena. Siiri päätti lapsuutensa ja nuoruutensa kuvauksen katsomalla teini-ikästä kohti tulevaa:

Elämänsä keskipäivässä hän hakeutuisi intensiiviseen psykoterapiaan. Näin tapahtuisi sen jälkeen, kun homoseksuaalisuuden sairausleiman lopusta olisi julkaistu suomalainen väitöskirja ja homomiehet ja lesbot olisivat saaneet oikeuden rekisteröidä parisuhteensa. Silloin Siiri saattoi mennä kertomaan tarinansa, erään naisen tarinan, erään ihmisen tarinan. Nyt hän ei olisi enää kärsivä lesbo tai homoseksuaali, vaan ihminen, jolla oli erityinen lapsuus ja erityinen nuoruus. (Siiri Helon nuoruus psykiatrian varjossa, 73.)

Siiri asemoi itsensä ihmiseksi, joka voi kirjoittaa nuoruutta koskevaan kirjoituskeruuseen. Hän on eräänlainen ”kuka tahansa”, joka voi kertoa omasta nuoruudestaan, ei enää poikkeusyksilö, pelkästään lesbo, jonka tarina jäisi väistämättä ulkopuolelle yleisesti nuoruutta kuvaavasta keruusta.

Kertomuksen käsite on viime vuosina laajentunut tutkimuksissa (esim. Tammi 2009) ja yhä monimuotoisemmat kertomukset käyvät myös elämäkertatutkimuksen aineistoksi. Silti tutkijat valikoivat usein käsitte-

lyynsä tekstejä siten, että pois jätetään esimerkiksi liian lyhyet tai pitkät tai muodoltaan poikkeukselliset, kuten runomuotoiset tekstit. Mari Hatakka pohtii kiinnostavasti ja itsekriittisesti parisuhdekertomuksia käsittelevän tutkimuksensa elämäkerta-aineiston valikoimista. Artikkelin loppuvuotteissa hän selvittää jättäneensä aineistonsa ulkopuolelle kokonaan runomuotoiset tekstit, koska ne olivat liian vaikeasti lähestyttäviä ja, Hatakan sanoin, ”vääränlaisia” elämäkertoja. Samoin omakustanteena julkaistut tekstit hän jätti käsittelemättä, koska epäili niiden olevan hänen käyttöönsä liian kaunokirjallisia. (Hatakka 2004, 194.)

Myös tekstin sisältö saattaa johtaa siihen, että tutkija syystä tai toisesta karsii sen pois aineistostaan. Hatakka pohtii omaa päätöstään hylätä mielenterveysongelmista toipuvan kirjoittajan erikoinen kirjoitus. Hän kritisoi itseään tässä yhteiskunnassa kasvaneen ja sen sairaaksi määrittelemän ihmisen kokemuksia käsittelevän tekstin hylkäämisestä. (Hatakka 2004, 195.) Toisaalta tutkija voi kokea jotkin teemat itselleen niin vaikeiksi, että hän ei halua ottaa niitä käsittelyyn, koska ei usko voivansa ottaa niihin riittävää etäisyyttä (esim. Paal 2011, 173). Homoseksuaalisuus oli Suomessa luokiteltu sairaudeksi vuoteen 1981 asti. Vielä senkin jälkeen moni on pitänyt homoseksuaalisuutta arkaluontoisempana kuin heteroseksuaalisuutta (Juvonen 2002b, 49–51). Saattaa siis olla, että etenkin aiemmin homoseksuaalisia kokemuksia sisältäviä kirjoituksia on häveliäästi työnnetty sivummalle, ellei tutkijalla ole ollut nimenomaan tavoitteena tutkia queer-elämää. Sen lisäksi, että keruukutsun kysymykset vaikuttavat keruun saamaan vastaukseen, myös tekstiä lukevan tutkijan kysymykset rajaavat tekstin antamaa vastausta.

Oi nuoruus! -aineiston aikuisten sarjan ainoa homoseksuaalisen elämän kuvaus olisi helposti voinut karsiutua pois tutkimuksesta muotonsa vuoksi: se on yli 80 sivua pitkä, ei etene kronologisesti ja sisältää paljon kirjallisuusviitteitä sekä nykynäkökulmasta käytyä reflektiota. Lisää epätavan-

omaisuutta tekstiin tuottaa se, että kirjoittaja on käsin korjannut joitakin kohtia ja lisännyt selventäviä vuosilukuja tai kommentteja marginaaliin. Siksi teksti ei ole edes pelkkä teksti: se on oikeastaan kuva, jonka reuna-
huomautukset lisäävät siihen vielä yhden kerroksen.¹⁴ Jos on tarkoitus analysoida kymmeniä tai satoja omaelämäkerrallisia kirjoituksia, kaikki nämä ominaisuudet olisivat hidasteita ja häiriötekijöitä. Jos kirjoittaessani seksuaalisuudesta nuoruuskuvauksissa olisin etsinyt kronologisen, yhtenäisen muodon mukaisia kirjoituksia, en olisi välttämättä tarttunut Siirin kirjoitukseen. Lopputuloksena olisi ollut, ettei aineistossa olisi ollut yhtään julkilausutusti lesbonuoruudesta kertovaa kirjoitusta.

Voikin hyvällä syyllä kysyä, kapeuttaako muodon perusteella tehtävä valinta myös tutkimusaineistojen sisältöä. Sanna Karkulehto kirjoittaa suomalaisten romaanien queer-luentoja käsittelevässä tutkimuksessaan, että hybridinen, liikkuva ja queer kirjoittaminen on usein tuskallista ja vaikeaa. Toisin toistaminen tapahtuu vallan konteksteissa ja on vaativa suoritus. (Karkulehto 2007, 208.)¹⁵ Onko mahdollisesti niin, että joistain kokemuksista, esimerkiksi yhteiskunnan normeihin taipumattomasta queer-elämästä, on vaikeampaa kirjoittaa normien mukaisessa muodossa? Jos tutkija haluaa antaa näkyvyyden mahdollisuuden myös normeihin alistumattomalle elämälle, hänen on ehkä suostuttava siihen, etteivät sen kuvaamisen muodotkaan istu aina siihen, mikä on oletettua tai minkä analysointi on helppoa. Siksi queerin elämän lukeminen muistitiedosta saattaa olla väistämättä hankalaa, mistä muistuttavat myös queerin mahdolliset suomennokset ”kumma” ja ”vikuri” (Juvonen & Rossi & Saresma 2012,

14 Siirin tekstin koneella ja käsin kirjoitetut kohdat, korjaukset ja visuaalisuus kutsuvat pohtimaan myös muistitietokirjoituksen materiaalisuutta: miten tekstin tulkintaan vaikuttaa käsin tai koneella kirjoittaminen ja mitä tekstin paperimuotoisuus tarkoittaa. Tekstilähteiden materiaalisuuteen liittyviä kysymyksiä on tarkastellut kiinnostavasti Maryanne Dever (2013).

15 Queer-kirjallisuudesta ja -luennasta myös Kekki 2004, erit. 43–44.

15). Toisinaan vasta tutkijan ärsyyntyminen tai turhautuminen vikuriin tekstiin saattaa pysäyttää hänet kummasti normien puristuksissa eletyn elämän äärelle.

MINÄ, SIIRI JA MAHDOLLINEN MUISTAMINEN

Edellä olen kuvannut yhden kirjoittajan, Siirin, kirjoitusten kautta mahdollisuuksia lesboelämän muistamiseen. Muistamista sekä rajaa että tuottaa se, mitä muistotietoa keräävä kysyy. Toisiin keruisiin ei ole mahdollista lainkaan kirjoittaa itse eletystä elämästä lesbona. Toisissa taas keruun kysymykset asetetaan erityisesti lesboelämän kirjoittamisen ja tuottamisen näkökulmasta. Tällöin tavoitteena voi olla myös laajemmin queer-elämän pelastaminen unohdukselta. Joskus lesboelämän eri puolia voi lukea keruista, joiden teemana on jokin täysin muu aihe. Silloin vaaditaan myös tutkijan halua löytää ja kirjoittaa lesboelämää omassa tutkimuksessaan näkyväksi ja mahdolliseksi.

Siirin tekstit ovat monin tavoin sidoksissa erilaisiin tiedon rakenteisiin. Nämä sidokset näkyvät sekä tekstien sisällöissä että muodoissa. Kirjoitusten tutkimuskäyttö liittyy ne vielä uudelleen lesbouden tiedolliseen tuottamiseen – yhtenä solmuna tässä ketjussa toimii oma artikkelini. Kirjoituksissaan Siiri kuvaa paljon yrityksiään ymmärtää elämänsä ja omaa itseään tiedollisesti. Nuoruutta käsittelevässä kirjoituksessa painottuu psykiatrian enimmäkseen lohduton ja traumatisoiva kuva (Siiri Helon nuoruus psykiatrian varjossa), kolmikymppisenä kirjoitetussa tekstissä (Kaartinen ym. 1992, 57–66) taas yhteiskuntatieteiden sekä erityisesti homo- ja lesbotutkimuksen avaama ymmärrys itsestä.

Siirin käytössä on laaja repertuaari kirjallisia ja kulttuurisia malleja. Hän viittaa kirjoituksissaan ahkerasti kirjallisuuteen, siteeraa runoja ja käyttää sujuvasti erilaisia lajityyppejä. Hänen kirjoituksensa eivät kerro elämästä kronologisesti, vaan teksti leikittelee ajan vaihtelulla. Epäjatkua ja fragmentaarinen muoto on melko tyypillinen modernille omaelämäkerralle (Kosonen 2009). Siiri kirjoittaa osin itsestään kolmannessa persoonassa, mikä asettaa kyseenalaiseksi omaelämäkerralliseen kirjoittamiseen oletetun kirjoittajan ja tekstin päähenkilön ykseyden. Siiri tosin itse painottaa saatekirjeessään *Näkymättömästä näkyväksi* -keruun kirjoitukselleen, että kirjoituksen tapahtumat ovat totta, vaikka niistä kirjoitetaankin kolmannessa persoonassa. Totuudellisuuden painottamisen voi liittää siihen, mitä Hynninen kutsuu kirjoittajan ja arkiston väliseksi arkistosopimukseksi: kirjoittaessaan arkistolle, kirjoittaja sitoutuu tekstinsä omakohtaisuuteen ja totuudellisuuteen (Hynninen 2011, 270–273).

Toisenlaisia naisia -kokoelmassa Siiri kirjoittaa minä-muodossa. Olisi ylitulkintaa ajatella vain yhden kirjoittajan tekstien perusteella, että toisille lesboille tarkoitettu kirjassa kirjoituskonteksti on kannustanut erityisesti minä-muotoiseen ilmaisuun. Henkilökohtaisuuden tunnetta tosin lisää se, että Kaskisaari lukee minä-muotoista tekstiä uudelleen sinä-muodossa ja asemoi itsensä saman lesbisen yhteisön sisälle (Kaskisaari 1995). Siirin *Oi nuoruus!* -kirjoituskilpailuun lähettämä kirjoitus taas on kirjoitettu lähes kokonaan kolmannessa persoonassa, lukuun ottamatta niitä osia, joissa aikuinen Siiri keskusteleo terapeuttinsa kanssa. Tekstiä ei ole kirjoitettu keruuta varten, vaan se oli ainakin oleellisilta osin olemassa jo vuonna 2005, sillä pitkiä osia siitä löytyy myös *Näkymättömästä näkyväksi* -keruun kirjoituksesta. Teksti ei näin ollen ole suoranaisesti vastaus *Oi nuoruus!* -keruun kysymyksiin. Sen sijaan se on kirjoitus, joka löysi, monta vuotta tuottamisensa jälkeen, oikean kysymyksen. Tässä keruussa kysymys ei ollut lesboelämän tallentamisesta unohdukselta tai kurittoman seksuaalisuuden kirjoittamisesta näkyväksi. Siksi on äärimmäisen luontevaa, että tähän ke-

ruuseen Siiri kirjoittaa itsestään kolmannessa persoonassa ja asemoi näin myös kirjoituksensa sisällä nuoren itsensä heterokulttuurin ulkopuoliseksi.

Tätä ulko- ja sisäpuolisuuteen liittyvää valintaa tekstissä voi verrata siihen, miten Peltonen on löytänyt tutkimistaan työväen vuoden 1918 tapahtumia käsittelevistä muisteluista tekstin sisäisen *Me-lukijan*, joka tuntee ja hyväksyy työväen tulkinnan tapahtumista ja *Te-lukijan*, jolle pitää selittää ja oikeuttaa omaa tulkintaa (Peltonen 1996, 285–287). Peltonen käsitteitä soveltaen Siirin *Oi nuoruus! -keruun* tekstin sisäislukija olisi tulkittavissa ulkopuoliseksi *Te-lukijaksi*, kun taas *Toisenlaisia naisia* -keruun tekstin sisäislukija olisi ollut *Me-lukija*.

Siirin teksteissä kirjallinen minä ja Siiriksi nimetty kolmas persoona kirjoittavat osin eri ajoissa. Siiri kommentoi omia aiempia kirjoituksiaan, väittää vastaan nuoremmalle itselleen ja siinäkin mielessä asettaa tekstissä näkyvästi esiin monta itseä, monta Siiriä. Esimerkiksi nuoruutta käsittelevän kirjoituksen alaviitteisiin hän on kirjoittanut myöhemmin kommentteja, joilla hän on puhutellut 17-vuotiasta Siiriä:

² 24-vuotias Siiri totesi marginaalissa: ”Onpas hyvin abstrahoiva näkemys rakkaudesta – miksi? Pakoa.”

³ Siiri toruu entistä itseään: ”Valehtelet. Kiellät. Muistelepa keskikoulun biologian ja ruotsin opettajaa? Entä se tyttö ylemmältä luokalta, kun olit 9-vuotias? Ketä rakastitkaan 5-vuotiaana? Silloin halusit sekaantua enosi vaimoon.” (Siiri Helon nuoruus psykiatrian varjossa, 23.)

Näkymättömästä näkyväksi -keruun kirjoituksessa minä-muoto ja kolmas persoona vaihtelevat. Lisäksi teksti sisältää sitaatteja vanhoista muistiinpanoista ja hidastuksia, joissa kirjoittaja pohtii jotakin tiettyä teemaa elämässään.

Näkymättömästä näkyväksi -keruu on eräänlainen välimuoto yhteisön oman historian tallentamisen ja muistiorganisaation toteuttaman keruun välillä. Siksi se, että Siirin vastaus tähän keruuseen sekoittaa minä-muotoista muistelukirjoittamista, kolmannessa persoonassa kirjoitettua tekstiä ja esimerkiksi päiväkirjamerkintöjä 1980- ja 2000-luvuilta, sopii tähän hybriditilaan hyvin. Hybridiin, välitilaan, asettuminen voi kyseenalaistaa, queeriyttää, luokittelujärjestelmiä ja totuttuja luokituksia (Karkulehto 2007, 207–209). Keruukutsussa ei kehoitettu kirjoittamaan niinkään elämäntarinaa tai rajattu kirjoitusaihetta johonkin tiettyyn teemaan, kuten nuoruuskeruussa. Siinä nimenomaan toivottiin kirjoittajilta kaikkea mahdollista muistelua, joka liittyy queer-elämään. Siirin vastaus on myös muodoltaan moninainen kirjoitus siitä kaikesta, mitä lesbous on hänelle ollut ja millä kaikilla tavoilla siitä voi kirjoittaa.

LÄHTEET

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kysymyksiä homoseksuaalisuudesta. Keruukutsu 1993. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto.

Näkymättömästä näkyväksi. Muistitietokeruu lesbojen, homojen, bi- ja transihmisten elämästä. Keruukutsu 2005. Näkymättömästä näkyväksi, SETA-keruu 2005. Työväen Muistitietotoimikunta. Liitekansio 84. Työväen Arkisto.

Seksuaalipoliittisen pakolaisen muistelmaa vuosilta 1960–2002. Nimimerkki Takametsien tyttö vm. 1960. Näkymättömästä näkyväksi, SETA-keruu 2005. Keräelmä 8. Työväen Muistitietotoimikunta Liitekansio 84. Työväen Arkisto.

Siiri Helon nuoruus psykiatrian varjossa. Nimimerkki S. Helita, Oi nuoruus 088_N_1960. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto.

Julkaistut alkuperäislähteet

Kaartinen, Auli ja Kurkinen, Marjaana & Malinen, Outi & Pakkanen, Johanna 1992: *Toisenlaisia naisia. Elämäntarinoita*. Helsinki: Meikänainen.

Kaskisaari, Marja 1995: *Lesbokirja*. Tampere: Vastapaino.

Kirjallisuus

Barriault, Marcel & Sheffield, Rebecka 2009: Note from the Guest Editors. *Archivaria* 68, 119–121.

Butler, Judith 1999/1990: *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.

Carter, Rodney G. S. 2006: Of Things Said and Unsaid: Power, Archival Silences, and Power in Silence. *Archivaria* 61, 215–233.

Dever, Maryanne 2013: Provocations on the Pleasures of Archived Paper. *Archives and Manuscripts*, 41:3, 173–182.

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina 2006: Muistitietotutkimuksen erityiskysymyksiä. – Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.

Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki 2008: Tihenevä ja laajeneva äänien kenttä. – Fingerroos, Outi & Kurki, Tuulikki (toim.) *Ääniä arkistossa. Haastattelut ja tulkinta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1194. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.

Foucault, Michel 1998/1976: *Seksuaalisuuden historia. Tiedontahto. Nautintojen käyttö. Huoli itsestä*. Käänt. Kaisa Sivenius. Helsinki: Gaudeamus.

Foucault, Michel 2000: Lives of Infamous Men. – Foucault, Michel: *Power*. Toim. James D. Faubion. Essential Works of Michel Foucault, volume three. New York: The New Press.

- Hatakka**, Mari 2004: ”Kun on tunteet” Lukemisen kokemus metodisena mahdollisuutena. – Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 171–198.
- Hynninen**, Anna 2011: Elämää kerroksittain. Arkistokirjoittamisen kontekstualisointi. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 259–295.
- Hyrkkänen**, Markku 2002: *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Johnston**, Georgia 2007: *The Formation of 20th-Century Queer Autobiography. Reading Vita Sackville-West, Virginia Woolf, Hilda Doolittle, and Gertrude Stein*. New York: Palgrave Macmillan.
- Juvonen**, Tuula 2002a: Niin makaa kuin petaa. Lomaketutkimuksen ongelmat ja homoseksuaalisuus suomalaisissa seksitutkimuksissa. *Sosiologia* 39:4, 309–321.
- Juvonen**, Tuula 2002b: *Varjoelämää ja julkisia salaisuuksia*. Tampere: Vastapaino.
- Juvonen**, Tuula 2005: Historiaa tekemässä. – Jaskari, Ulla & Juvonen, Tuula & Vallinharju, Raini (toim.) *Vaarin paketti ja sateenkaarinappi*. Tampere: Työväen keskusmuseo Werstas.
- Juvonen**, Tuula & Rossi, Leena-Maija & Saresma, Tuija (2012) Kuinka sukupuolta voi tutkia? – Saresma, Tuija & Rossi, Leena-Maija & Juvonen, Tuula (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 9–17.
- Kalela**, Jorma 2000: *Historiantutkimus ja historia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karkulehto**, Sanna 2007: *Kaapista kaanoniin ja takaisin. Johanna Sinisalon, Pirkko Saision ja Helena Sinervon teosten queer-poliittisia luentoja*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 81. Oulu: Oulun yliopisto.
- Kaskisaari**, Marja 1998: Seksuaalinen täyttymys. Seksuaaliset erot ja romanttinen rakkaus. – Hyvärinen, Matti & Vilkkö, Anni & Peltonen, Eeva (toim.) *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino, 273–310.
- Kaskisaari**, Marja 2000: Kyseenalaiset subjektit. Tutkimuksia omaelämäkerroista, heterojärjestyksestä ja performatiivisuudesta. Jyväskylä: SoPhi.
- Kekki**, Lasse 2004: Pervot pidot. Johdanto homo-, lesbo- ja queer-kirjallisuuden tutkimukseen. – Kekki, Lasse & Ilmonen, Kaisa (toim.) *Pervot pidot. Homo-, lesbo- ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: Like.
- Kilkki**, Jaana 2006: Arkisto–muistamisen ja unohtamisen portinvartija. – Huhtinen, Aki-Mauri & Toiskallio, Jarmo (toim.) *Maanpuolustuskorkeakoulu – kehittyvä sotatieteellinen yliopisto. Professori Mikko Viitasalon juhla kirja*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu, 213–225.
- Koivunen**, Anu & Liljeström, Marianne 1996: Paikantuminen. – Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (toim.) *Avainsanat. Kymmenen askelta feministiseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino, 271–292.
- Kontula**, Osmo & Haavio-Mannila, Elina 1995: *Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana*. Helsinki: WSOY.
- Kontula**, Osmo & Haavio-Mannila, Elina 1997: *Intohimon hetkiä. Seksuaalisen läheisyyden kaipuu ja täyttymys omaelämäkertojen kuvaamana*. Helsinki: WSOY.
- Kosonen**, Päivi 2009: Moderni omaelämäkerta kertomuksena. – Hägg, Samuli & Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Tietolipas 226. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 282–293.
- Latvala**, Pauliina 2004: Kerrotun ja kertomatta jätetyn jäljillä. Suvun suuri kertomus -keruu ja tutkimusprosessin vaiheet. – Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 138–170.
- Lindstén**, Helena 2011: Kahvihetken kokemisesta muistitiedossa. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 296–315.
- Löfström**, Jan 1999: *Sukupuoliero agraarikulttuurissa. ”Se nyt vaan on semmonen”* Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 757. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Metsä-Tokila**, Piia 2011: Työläismoraali vastarinnan legitimoitina. Poliittisten naisvankien muistiaineistojen käyttö historiantutkimuksessa. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 96–113.
- Mikkola**, Hanna 2011: ”Sano äitillen semmoisia terveisiä...” Äitien ja äiti-hahmojen feminististä etsintää korsuperinneteksteistä. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 75–95.

- Paal**, Piret 2011: Kun sairastuin syöpään. Kirjoitettujen kertomusten funktiosta ja statuksesta. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 158–177.
- Peltonen**, Ulla-Maija 1996: *Punakapinan muistot. Tutkimus työvään muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 657. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen**, Ulla-Maija 2003: *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 894. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen**, Ulla-Maija 2004: Kalevalan riemuvuoden kilpakeruu ja hyvän kerääjän käsite. – Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 199–217.
- Peltonen**, Ulla-Maija 2006: Muistitieto folkloristikassa. – Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 93–119.
- Portelli**, Alessandro 2006: Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? – Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim.) *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Tietolipas 214. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 49–64.
- Pöysä**, Jyrki 1997: *Jätkän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muodostumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 669. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Pöysä**, Jyrki & Timonen, Senni 2004: Kuinka ahkerat muurahaiset saivat kasvat? Henkilökohtaisen tiedon paikka arkiston keruuohjeissa. – Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 218–254.
- Reed**, Matt T. 2001: Historicizing inversion: or, how to make a homosexual. *History of the Human Sciences* 14:1, 1–29.
- Roos**, J. P. 1987: *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkertoista*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rossi**, Leena-Maija 2003: *Heterotehdas. Televisiomainonta sukupuolituotantona*. Helsinki: Gaudeamus.
- Saarikoski**, Helena 2011: Menneisyyden ruumiinkokemusten tutkiminen kirjoitetuissa aineistoissa. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 117–136.
- Schwartz** Joan M. & Cook Terry 2002: Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory. *Archival Science* 2, 1–19.
- Suominen**, Jaakko 2011: Mediasta kysymässä. Radiota, televisiota, puhelinta ja tietokonetta käsittelevät keruukutsut aineistona. – Lakomäki, Sami & Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi (toim.) *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 233–258.
- Taavetti**, Riikka 2013: Rivien välistä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen historian tutkimuksen lähteet ja suomalaiset arkistoratkaisut. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Taavetti**, Riikka 2014: ”Seksi oli rakkauden hinta” – seksuaalisuus eilisen nuoruudessa. – Vehkalahti, Kaisa ja Suurpää, Leena (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 152, 88–109.
- Taira**, Teemu 2004: Kartanpiirtäjän kulkuneuvo. Kirjoituskilpakeruun lukumahdollisuuksista. – Kurki, Tuulikki (toim.) *Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1002. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 40–64.
- Tammi**, Pekka 2009: Kertomusta vastaan (”Ikävä tarina”). – Hägg, Samuli & Lehtimäki, Markku & Steinby, Liisa (toim.) *Näkökulmia kertomuksen tutkimukseen*. Tietolipas 226. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 140–166.
- Vehkalahti**, Kaisa & Suurpää, Leena 2014: Johdanto: Nuoruus, sukupolvet ja oman elämän kirjoittaminen. – Vehkalahti, Kaisa & Suurpää, Leena (toim.) *Nuoruuden sukupolvet. Monitieteisiä näkökulmia nuoruuteen eilen ja tänään*. Helsinki: Nuorisotutkimusseura / Nuorisotutkimusverkosto, julkaisuja 152, 5–29.
- Vilko**, Anni 1997: *Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 663. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Wilton**, Tamsin 1995: *Lesbian Studies. Setting an Agenda*. New York and London: Routledge.